

PRISPEVEK SVETOVALNE DEJAVNOSTI K UDEJANJU NAČELA INDIVIDUALIZACIJE V PRAKSI IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

Uvod

Svetovalna dejavnost v izobraževanju odraslih postaja vse pomembnejša podporna dejavnost za uresničevanje različnih ciljev nadaljnjega razvoja izobraževanja odraslih. Bodisi na strateški ravni, kjer si tudi v slovenskem prostoru zastavljamo kot enega ključnih ciljev povečanje vključenosti odraslih v izobraževanje in učenje, bodisi na ravni posameznika, ko mu s svetovanjem lahko pomagamo pri odločanju za izobraževanje, ali pri drugih vidikih poteka njegovega izobraževanja ali učenja. Obe ravni, tako strateška, kot individualna, vključujeta vidike individualizacije posameznika v procesih izobraževanja, kar je pomembno upoštevati, ko razvijamo svetovalno dejavnost na sistemski ali na individualni ravni.

V tem prispevku se bomo osredotočili bolj na individualno raven, saj le-ta najbolj celovito zajame možnosti »individualizirane« svetovalne obravnave posameznika, v kateri se lahko oz. se morajo upoštevati vse specifične okoliščine in potrebe posameznika z vidika nadaljnjega vključevanja v izobraževanje. Predstavili bomo, kako v dejavnosti svetovalnih središč za izobraževanje odraslih v zadnjih letih namenjamo posebno pozornost razvijanju različnih pristopov svetovanja in obravnave, da bi čim bolj ustrezno odgovorili na specifične potrebe različnih odraslih, še posebej tistih, ki so v določenem obdobju v slabšem položaju z vidika dostopa do izobraževanja in možnosti vključevanja v procese vseživljenjskega učenja v vsej celovitosti, tako z vidika potreb delovnega življenja, osebnega razvoja kot družbenega angažiranja.

Vloga svetovalca v izobraževanju odraslih za spodbujanje odraslih k večji vključenosti in večji uspešnosti

V slovenskem prostoru v zadnjih letih razvoj svetovalne dejavnosti v izobraževanju odraslih zaznamuje na eni strani vzpostavitev mreže 14 svetovalnih regionalnih središč in na drugi strani razvoj in širjenje svetovalne dejavnosti v vseh izobraževalnih organizacijah za odrasle, kjer poseben vidik razvoja svetovalne dejavnosti predstavlja tudi razvoj samega procesa učenja ali poučevanja odraslih. Z uvajanjem vse več samostojnega učenja ob zagotavljanju svetovalne podpore in individualnega vodenja odraslega v procesu učenja, postaja odrasel udeleženec vse bolj aktiven in soodgovoren deležnik izobraževalnega procesa.

Koncept dejavnosti svetovalnih središč za izobraževanje odraslih je nastajal na Andragoškem centru Slovenije konec devetdesetih let, v okviru projekta Informativno-svetovalna dejavnost v izobraževanju odraslih – krajše se projekt še danes imenuje ISIO. Naraščajoče potrebe po bolj organiziranem in celostnem nujenju svetovalne podpore odraslim v izobraževanju in učenju, so ob preučitvi izkušenj drugih evropskih držav (zlasti Anglije in Irske), porodile idejo, da se v vsaki regiji ustanovi eno »svetovalno središče«, ki bo prav tako kot svetovalna služba v šoli za otroke in mladino, tudi odraslim zagotovilo vse vidike brezplačne svetovalne podpore, ki jo potrebujejo ko se šele odločajo za izobraževanje ali ko so že v procesu izobraževanja ali učenja. Idejo je podprlo tudi Ministrstvo za šolstvo in šport in v letu 2001 smo v petih različnih regijah dobili prvih pet svetovalnih središč za

²¹ mag. Tanja Vilič Klenovšek, Andragoški center Slovenije

izobraževanje odraslih ter do leta 2005 zaokrožili današnjo mrežo 14 regionalnih svetovalnih središč, delujočih po enotnem konceptu ob upoštevanju tudi potrebe in specifičnosti regionalnih in lokalnih okolij.²² V samem izhodišču sta bila opredeljena dva glavna cilja (Vilič Klenovšek, Klemenčič, 2000):

1. Vsem odraslim zagotoviti kakovostno, strokovno in celostno informiranje ter svetovanje kot podporo njihovem izobraževanju in učenju.
2. Povezati čim več ponudnikov izobraževalnih in svetovalnih storitev za odrasle v lokalnem okolju v omrežje ter tako zagotoviti kakovostno, celostno in usklajeno delovanje vseh subjektov na področju informiranja in svetovanja v izobraževanju odraslih.

Vse kompleksnejše družbeno-ekonomske strukture današnjega časa prinašajo tudi vse kompleksnejše možnosti izobraževanja odraslih, vse kompleksnejše so vsebine, ki se ponujajo, načini in oblike, pogoji za vključevanje idr. Gre za potrebe po pridobivanju novih znanj, spretnosti in sposobnosti tako za osebni razvoj, za delo in za aktivno družbeno delovanje; za pridobivanje izobrazbe na višji od že dosežene stopnje (formalno izobraževanje na različnih ravneh) ter za paleto možnosti spopolnjevanja znanja v krajših programih izobraževanja in usposabljanja (neformalno splošno in poklicno izobraževanje). Mnogi odrasli se v tem kompleksnem, hitro se spreminjajočem se svetu vse težje znajdejo, zato potrebujejo vse več svetovalne podpore na različnih področjih, da se lažje znajdejo in obvladujejo vloge in naloge, ki se od njih pričakujejo, pa tako tudi na področju izobraževanja odraslih. S. in Z. Jelenc v izobraževanju odraslih opredelujeta svetovalno dejavnost glede na tri vidike pomoči, ki jo lahko nudimo odraslim (Jelenc Krašovec, Jelenc, 2003: 24):

1. pomoč pri vključevanju v izobraževanje,
2. pomoč pri organiziranju izobraževanja,
3. pomoč pri učenju in izpeljavi učenja.

V dejavnosti svetovalnih središč zagotavljamo vse tri navedene vidike pomoči. Temeljno delo svetovalca v svetovalnem središču za izobraževanje odraslih je »andragoško svetovalno delo«, ki zajema naslednje ključne aktivnosti glede na faze, v katerih potekajo:

- *pred vključevanjem v izobraževanje in učenje*: odkrivanje posameznikovih potreb po izobraževanju in učenju, analiza dosedanje izobraževalne poti, motiviranje in spodbujanje za vključevanje v izobraževanje, predstavljanje izobraževalnih programov, predstavljanje izobraževalnih organizacij, možnosti financiranja izobraževanja, predstavljanje, kaj novo znanje lahko pomeni z vidika razvoja posameznikove delovne ali osebne poti, pomoč pri opredelitvi ciljev in poti izobraževanja ipd.;
- *med potekom izobraževanja*: pomoč pri načrtovanju in organiziranju učenja, pomoč pri razvijanju učinkovitih strategij učenja, pomoč pri premagovanju učnih težav, pomoč pri sestavi individualnega izobraževalnega načrta, sprotno vrednotenje napredka v izobraževanju, ipd.;
- *po njegovem zaključku*: pomoč pri vrednotenju izobraževalne ali učne poti, svetovanje glede možnosti za nadaljnje izobraževanje ali učenje, pomoč pri načrtovanju nadaljnega izobraževanja ali poklicne poti ipd.

²² V letih 2008-2013 deluje vseh 14 svetovalnih središč za izobraževanje odraslih pod okriljem dejavnosti 14 Centrov vseživljenjskega učenja. Svetovalna središča v tem obdobju delujejo tudi izven sedeža, na t.i. dislokacijah v več kot 50 različnih krajih in organizacijah v Sloveniji. Njihovo dejavnost financirata Evropski socialni sklad (85 %) in Ministrstvo za šolstvo in šport (15 %).

V dejavnosti svetovalnih središč za izobraževanje odraslih še posebej poudarjamo, kako pomembno je, da je svetovalna podpora čim bolj prilagojena konkretnim potrebam in ciljem, povezanim z izobraževanjem vsakega odraslega posebej. Vidik individualne prilagoditve svetovalne pomoči je ključni vidik nudenja kakovostne svetovalne storitve svetovalca v svetovalnem središču, čemur namenjamo posebno pozornost tudi pri razvijanju vsebin usposabljanja za to vlogo in pri razvijanju strokovnih gradiv.

Ključna vidika individualizacije sta dva:

- *način obravnave svetovanca*: od prvega stika svetovalca s svetovancem naprej poteka obravnava na individualni ravni, kar pomeni, da svetovalec vedno izhaja iz specifičnosti okoliščin in potreb posameznika, ki lahko vplivajo na opredelitev ciljev, povezanih z izobraževanjem in učenjem;
- *način vodenja svetovalnega procesa*: v dejavnosti svetovalnega središča izhajajmo iz koncepta sedmih aktivnosti, kar pomeni, da se v svetovalnem procesu lahko kombinirajo naslednje aktivnosti, odvisno od vsebine (in globine) svetovalnega procesa (Vilič Klenovšek, Klemenčič, 2000): informiranje, nasvetovanje, poglobljeno svetovanje, ovrednotenja različnih vidikov posameznikove situacije, usposabljanje za dejavno uresničevanje zastavljenih ciljev, zastopanje posameznika v drugi instituciji, če je le-to potrebno ter tudi spremljanje posameznika po svetovalnem procesu in pridobivanje povratnih informacij.

V drugem vidiku je zajet tudi koncept t.i. »odprtega modela svetovalnega dela« po C.G.Rogersu (v osebo usmerjenega svetovalnega procesa). (Woolfe, 1997) V »odprtem modelu« je svetovanec enakopraven partner v svetovalnem procesu, v katerem svetovalec vodi svetovanca k iskanju zanj najbolj primernih rešitev in odgovorov na probleme, vprašanja, dileme, ki jih ima. V procesu »izobraževalnega svetovanja« pa je še posebej pomembno, da svetovalec vodi svetovalni proces tudi kot proces učenja odraslega, kako naj uspešno izbira, načrtuje, izpeljuje in vrednoti svoj izobraževalni oz. učni proces. Kar pomeni, da v svetovalnem procesu svetovalec vodi odraslega pri sprejemanju odločitev in rešitev za nastale težave, ki so povezane z njegovim izobraževanjem ali učenjem, vodi ga v procesu načrtovanja njemu prilagojenega učenja, vodi ga v iskanju lastnih rešitev, k večjemu zaupanju v svoje zmožnosti in k razvijanju svojih zmožnosti za učenje. (Vilič Klenovšek, 2000 in 2007) V dejavnosti svetovalnih središč le-to tudi pomeni, da si za svetovanca vzamemo dovolj časa, kar je za odrasle vedno znova pozitivna izkušnja, saj se nam pogosto zahvalijo tudi zato, ker smo si vzeli čas za njih.

Prvi vidik pa zajema vso različnost, ki jo imajo odrasli, ko ponovno vstopajo v izobraževanje, ali so že vključeni. Razlike med odraslimi so posledica različnih dejavnikov njihovega dotedanjega razvoja, tako fizioloških kot psiholoških in socioloških. Odrasli se med seboj razlikujejo npr. po doseženi stopnji izobrazbe, po motivaciji za nadaljnje izobraževanje, po sposobnostih in zmožnostih in drugih lastnostih, ki lahko vplivajo in določajo njihovo izobraževanje, po učnih navadah, družbenem in zaposlitvenem položaju idr. Vsi ti dejavniki so medsebojno prepleteni in vplivajo tako na dostopnost izobraževanja posamezniku, kot na njegovo uspešnost, ko je že vključen v izobraževanje, in s tem tudi na večjo ali manjšo potrebo po svetovalni podpori. Kot piše S. Jelenc: »Če torej želimo, da bo naša svetovalna pomoč, ki jo lahko ponudimo svetovancu – posebno pri intenzivnejših problemih in globljih težavah –, uspešna in dovolj temeljita, je pomembno, da v našo svetovalno obravnavo zajamemo čim več funkcij in da si ustvarimo dovolj razčlenjeno, a tudi pregledno sliko o svetovančevem problemu. Zato mora takšna obravnava v grobem zajeti ugotavljanje svetovančevih lastnosti in značilnosti, okoliščin, v katerih živi svetovanec ter izobraževalnih

možnosti in ponudbe.« (Jelenc, 2007: 26) Za takšno obravnavo razvijamo v dejavnosti svetovalnih središč tudi ustrezne svetovalne pripomočke in orodja, ki dajejo svetovalcu dodatno strokovno podporo pri delu. V zadnjih letih bolj sistematično uvajamo tudi nove pristope za ugotavljanje in vrednotenje že pridobljenega znanja in izkušenj, kar daje še dodaten vidik k individualni obravnavi odraslega, saj mu z »ovrednotenjem« rezultatov iz njegovih dotedanjih izobraževalnih in učnih poti (formalnih, neformalnih in priložnostih), pomagamo zabeležiti vse, kar že zna in lahko uveljavi na različne načine, v različnih okoliščinah. Bodisi ob vključevanju v nadaljnje formalno izobraževanje, bodisi v razvoju delovne ali osebne kariere, bodisi pri zagotavljanju večje konkurenčnosti na trgu dela.

Kot smo že zapisali v uvodu, v zadnjih letih v dejavnosti svetovalnih središč namenjamo posebno pozornost tistim skupinam in posameznim odraslim v teh skupinah, ki imajo težji dostop do izobraževanja, so manj pogosto izobraževalno aktivni in se pogosteje srečujejo z različnimi ovirami pri izobraževanju, t.i. ranljivim skupinam odraslih oz. odraslim z različnimi oblikami oviranosti.²³ Na eni strani smo usmerjeni na čim bolj celovito poznavanje značilnosti in potreb teh skupin odraslih (na osnovi le-tega hitreje in učinkoviteje spoznavamo posameznika v svetovalnem procesu, ki prihaja iz določene skupine ranljivih odraslih). Ter na drugi strani na izvajanje svetovalne dejavnosti na način, da bo le-ta čim bližji odraslim v okolju, kjer bivajo ali delajo, v primeru, da ne prihajajo v institucije, v našem primeru na sedež svetovalnega središča. Zato so se svetovalna središča za izobraževanje odraslih v zadnjih letih še bolj usmerila v razvijanje pristopov informiranja in svetovanja, s katerimi bi svojo dejavnost približala različnim ciljnim skupinam odraslih. V vseh regijah smo vzpostavili mrežo t.i. dislokacij svetovalnega središča in sicer na določen dan v tednu je svetovalec dostopen izven sedeža, v različnih drugih organizacijah, društvih, knjižnicah, prostorih občin, torej tam, kjer so v posameznem okolju ocenili, da bo svetovalec srečal odrasle (in obratno), ki potrebujejo njegovo podporo in pomoč. V nekaterih okoljih se je razvila t. i. mobilna svetovalna služba, kar pomeni, da gre svetovalec k strankam, ki ga potrebujejo in ne čaka na stranke v svojem prostoru, za približanje svetovalne dejavnosti zaposlenim se je razvil pristop »svetovanja na delovnem mestu« idr.

Poseben vidik svetovalne dejavnosti v svetovalnih središčih v zadnjih letih je spodbujati in motivirati za izobraževanje odrasle, ki jih zaznamujejo specifične telesne oblike oviranosti, to je slepe in slabovidne, gluhe in naglušne, odrasle z mišičnimi obolenji idr. To svetovalno delo razvijamo v sodelovanju s strokovnimi delavci iz organizacij, ki so ustanovljene za pomoč tem skupinam odraslih, a nimajo znanja in izkušenj za usmerjanje in spodbujanje teh odraslih k nadaljnjemu izobraževanju in spolnjenju. Pri tem pa se vsi zavedajo, da jim prav izobraževanje lahko pomembno pomaga pri ohranjanju delovne aktivnosti, pri učinkovitejšemu obvladovanju svoje oviranosti in na sploh k bolj dejavnemu načinu življenja. V svetovalnem delu z odraslimi, ki jih zaznamujejo različne fizične oblike oviranosti, so še posebej pomembne individualne prilagoditve v svetovalnem procesu, ki jih določajo same oblike oviranosti. Pri tem je svetovalec pogosto tudi v vlogi, da spremlja potrebe po izobraževanju teh skupin odraslih z vidika ustreznosti ponudbe programov izobraževanja v okolju ter, da spodbuja pripravo novih, če le-teh ni.

²³ V strokovni literaturi zasledimo izraz ranljive skupine predvsem v začetku tega stoletja. Pred tem se je pisalo in govorilo o socialno izključenih skupinah, skupinah, ki so zaradi določenih značilnosti (prikrajšanosti) bile izključene iz aktivnega delovnega in družbenega življenja, ter so se zaradi tega soočale s številnimi težavami, tudi s prikrajšanostjo pri dostopu do izobraževanja, znanja. V strokovnih razpravah se je ob naraščanju socialno izključenih skupin (npr. dolgotrajno brezposelni, starejši upokojenci, mlajši odrasli osipniki, še posebej iz socialno šibkih okolij, invalidi idr.) vse pogosteje opozarjalo, da bi družba morala ukrepati prej, preden določen skupine postanejo socialno izključene. Zato se je začelo govoriti o t. i. ranljivih skupinah, skupinah, ki jih z vidika določenih značilnosti pravočasno prepoznamo kot skupine (ali posameznike), ki potrebujejo določeno pomoč, preden postanejo socialno izključene.

Zaključek

Ob zaključku naj še enkrat izpostavimo nekaj poudarkov o pomenu individualizacije v svetovalni dejavnosti v izobraževanju odraslih:

- znati prisluhnuti posamezniku in izhajati iz njegovih konkretnih okoliščin in potreb (pomembna je individualna izkušnja posameznika in v svetovalnem procesu moramo vedno izhajati iz le-te);
- pomagati odkriti specifične potrebe posameznika in opredeliti njemu lastne cilje oz. poti nadaljnjega izobraževanja in učenja;
- spodbujati v okolju pripravo novih programov izobraževanja, prilagojenih za potrebe posameznih skupin odraslih;
- znati odraslega motivirati in spodbujati, da je na svoji izobraževalni poti v okviru svojih okoliščin in možnosti uspešen glede na opredeljene cilje in pričakovane rezultate;
- znati sprejeti odraslega v svetovalnem procesu kot enakopravnega partnerja v dialogu, seveda pa s strokovnim znanjem tako voditi svetovalni proces, da svetovanec pride do rešitev in prevzame odgovornost za te rešitve;

Pri delovanju pa so v ospredju temeljni etični principi: zaupnost, zagotavljanje enakih možnosti, neodvisnost, nepristranskost, transparentnost delovanja svetovalca. Zato za dobrega svetovalca v izobraževanju odraslih velja, da mora poleg pedagoško-andragoškega in psihološkega znanja o izobraževanju in učenju odraslih, imeti znanja in spretnosti za vodenje kakovostnega svetovalnega procesa, pri čemer so pomembne njegove osebnostne lastnosti, prepričanja in vrednote. Biti mora odprt in dostopen za vse odrasle enako (znati razumeti drugačnost in jo sprejeti), znati poslušati in biti empatičen, predvsem pa, da zna spodbujati in motivirati odraslega, da postane in ostane aktiven. (Vilič Klenovšek, 2010) Da tako zares delamo v svetovalnih središčih, lahko pokažemo s konkretnimi primeri v praksi. Središča so odprta za strokovne obiske ter izmenjavo izkušenj, zato vabljeni!

Literatura

- Jelenc Krašovec, S., Jelenc, Z. (2003). *Andragoško svetovalno delo*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Jelenc Krašovec, S. (2007). »Potrebe odraslih po izobraževanju in učenju – vloga andragoškega svetovalnega dela«. V Vilič Klenovšek (ur.). *Svetovalni pripomočki v izobraževanju odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Vilič Klenovšek, T., Klemenčič, S. (2000). *Model informativno svetovalne dejavnosti v izobraževanju odraslih – ISIO*. Interno gradivo. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Vilič Klenovšek, T., Klemenčič, S. (2002). *Svetovanje v izobraževanju odraslih. Organiziranost, pogoji in način delovanja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Vilič Klenovšek, T., Knaflič L., Perme E. (2007). »Svetovanje in svetovalni pripomočki v izobraževanju odraslih«. V: Vilič Klenovšek, T. (ur.). *Svetovalni pripomočki v izobraževanju odraslih*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Vilič Klenovšek, T. (2009). *Analiza dostopnosti svetovanja in izobraževanja za ranljive skupine odraslih*. Interno gradivo. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Vilič Klenovšek, T. (2010). Usposabljanje svetovalcev v svetovalnih središčih za izobraževanje odraslih. *Andragoška spoznanja*, 16, št. 3, str. 72-81.
- Woolfe, R. (1997). Present Position and Future Prospects. V: S. Palmer (ur.). *Handbook of Counselling*. London, New York: Rotledge. (Second Edition), str. 3–21.
- Zaviršek, D. (2010). *Ljudje z ovirami v kontekstu družbenih vrednot in tradiciji*. Interno gradivo. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.